

N:o 2.

Ank. till Riksd. kansli den 4 mars 1909, kl. 1 e. m.

Sammanatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 2, i anledning af justitieombudsmannens framställning om ändring af 1 § i lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906.

Uti sin till innevarande års riksdag afgifna ämbetsberättelse har justitieombudsmannen hemställt,
att Riksdagen måtte för sin del antaga följande

Lag

om ändrad lydelse af 1 § i lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906.

Härigenom förordnas, att 1 § i lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakingen tillstädes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde bi-

träde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hördt, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.

Till stöd för berörda framställning, hvilken öfverlämnats till förberedande behandling af sammansatta stats- och lagutskottet, har ombudsmannen anfört följande:

»I 1 § af lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906 äro följande bestämmelser meddelade:

»Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, efter lag följa kan, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakingen tillstädes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hördt, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.»

Förslag till lag angående rättegångsbiträde åt häktad framställdes först uti kungl. proposition till 1904 års Riksdag. Enligt detta förslag skulle enhvar, »som hålles häktad såsom misstänkt för brott», äga tillgodonjuta ifrågavarande förmån.

Sammansatta stats- och lagutskottet, som öfver propositionen afgaf utlåtande, yttrade däri bland annat: Då den ifrågavarande lagens inflytande på rättsskipningen vore svårt att på förhand beräkna, syntes nödig försiktighet bjuda att åtminstone till en början lagens verksamhet inskränktes till de fall, där anlåtande af biträde finge anses vara mest af nöden, d. v. s. vid rannsakingar med för gröfre brott häktade personer; och hade utskottet ansett, att med hänsyn härtill begynnelsen af 1 § i den föreslagna lagen borde få följande ändrade lydelse: »Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå straffarbete efter lag följa kan, hjälp i rättegången och säger etc.» En dylik begränsning vore enligt utskottets åsikt påkallad jämväl ur kostnadssynpunkt, särskildt då, såsom af chefen för justitiedepartementet äfven anmärkts, någon tillförlitlig beräkning af den kostnad, som genom lagförslagets genomförande skulle tillskyndas statsverket, icke läte sig göra.

Utskottets utlåtande godkändes af Andra Kammaren. Första Kammaren afslog däremot såväl utskottets förslag som Kungl. Maj:ts i ärendet gjorda framställning.

Frågan upptogs sedermera af justitieombudsmannen, som för 1906 års Riksdag framlade Kungl. Maj:ts ofvanberörda förslag till förnyad pröfning.

Till stöd för sin framställning anförde justitieombudsmannen bland annat följande: Det torde inom vår straffprocess, sådan densamma blifvit enligt lag och rättssed bestämd, icke vara tillbörligen sörjdt därför, att i gröfre brottmål den tilltalades rättmätiga intressen blefve på ett tillfredsställande sätt tillgodosedda, och särskildt torde detta gälla för det fall, att den tilltalade vore häktad. Man finge betänka, att det vore af vikt, att alla omständigheter, som vore till förmån för den tilltalade, blefve under processen framhållna och vederbörligen belysta, ej blott på det att en oskyldig ej dömdes till ansvar och den skyldige ej straffades hårdare än hans brott förtjänat, utan äfven på det att rannsakingar icke i onödan utdroges på längden, på det att icke först efter klagomål i högre instans den oskyldige undginge straff eller den skyldige finge sin brottslighet riktigt bedömd, och på det att den oskyldige verkligen af domstolen frikändes, så att det ej om honom i utslaget komme att heta, att oaktadt omständigheter och liknelser mot honom förekommit, han ej kunnat åt saken fällas. — Ett mycket beaktansvärdt stöd för reformens behöflighet syntes justitieombudsmannen kunna hämtas från den omständigheten, att under den inom Första Kammaren under 1904 års riksdag hållna öfverläggningen om sammansatta stats- och lagutskottets förslag till lag i ämnet förslaget vann understöd af åtskilliga talare, hvilka voro domare i underrätter, och hvilka uppenbarligen på grund af den erfarenhet, de såsom sådana varit i tillfälle att inhämta, vitsordade reformens angelägenhet och vikt. — Sant vore väl, att om denna reform torde gälla detsamma som om åtskilliga andra ifrågasatta partiella reformer på straffprocessens område, nämligen att den icke kunde på ett fullt lämpligt sätt genomföras utan i samband med en total reform af vår straffprocess i modärn riktning, och de anmärkningar, som ur denna synpunkt blifvit inom högsta domstolen framställda mot det af Kungl. Maj:t vid 1904 års riksdag framlagda förslaget och hvilka under öfverläggningen inom Första Kammaren af flere talare upptagits, förtjänade därför det allra största afseende. En reform af sist omnämnda beskaffenhet syntes emellertid allt fortfarande ej vara att förvänta inom

en öfverskådlig framtid. Vikten och angelägenheten af att någon förändring till det bättre vidtoges på det ifrågavarande området af vår straffprocess, vore enligt justitieombudsmannens mening så stor, att man borde låta fara de betänkligheter, som, på grund af nyssberörda omständigheter, kunde hysas mot en partiell reform, samt tillse hvad som under nuvarande förhållanden lämpligen kunde åtgöras. — Kungl. Maj:ts ofvan omförmälda förslag, hvilket till hufvudsakliga delar blifvit af vederbörande riksdagsutskott tillstyrkt samt i den af utskottet tillstyrkta formen af Riksdagens Andra Kammare godkändt, syntes justitieombudsmannen i det väsentliga utgöra ett efter nuvarande förhållanden väl lämpadt förslag till reform i nu ifrågavarande afseende; och torde man genom ett antagande af detsamma vinna hvad som för det närvarande syntes vara möjligt att härutinnan ernå. — Den af sammansatta stats- och lagutskottet, såsom det ville synas, hufvudsakligen ur kostnadssynpunkt gjorda förändring af lydelsen af 1 § i Kungl. Maj:ts förslag syntes justitieombudsmannen ej tillfredsställande. Det vore ju uppenbart, att behovet af rättegångsbiträde vore enahanda för en häktad, antingen det brott, hvarför han vore ställd under tilltal, vore belagdt med straffarbete eller blott fängelse. Dessutom torde det mången gång erbjuda svårighet att strax efter häktningen och innan rannsakingen vid domstol ens påbörjats afgöra, huruvida det brott, hvarför personen ifråga blifvit häktad, kunde medföra straffarbete eller icke. Under dessa förhållanden torde hänsynen till att den kostnad, som reformen komme att medföra för statsverket, måtte i möjligaste mån nedbringas, böra få vika.

I afgifvet utlåtande öfver denna justitieombudsmannens framställning anfördes af sammansatta stats- och lagutskottet följande: »Förevarande af justitieombudsmannen till Riksdagens pröfning framlagda lagförslag, hvilket i hufvudsak öfverensstämmer med Kungl. Maj:ts vid 1904 års riksdag i ämnet framställda förslag, innebär liksom detta en utveckling af den princip, som redan finnes i gällande lag uttalad, nämligen att enhvar, som är för brott tilltalad, må för tillvaratagande och bevakande af sina intressen begagna sig af rättegångsbiträde. Då emellertid detta faktiskt gestaltat sig så, att i regel endast den tilltalade, som äger medel att bekosta sådan rättslig hjälp, kommer i åtnjutande af denna förmån, under det att den medellöse oftast är utestängd därifrån, uppställer ifrågavarande lagförslag fordran på statens mellankomst för att bereda äfven de medellösa tilltalade, om de så önska, tillfälle till dylik rätts hjälp. Denna rättighet har dock ansetts böra begränsas till de fall, där

behovvet af rättshjälp mest framträder, eller då den tilltalade hålles häktad. Att den tanke, som sålunda ligger till grund för förslaget, innebär något tilltalande och att förslaget härutinnan är ett uttryck för en riktig princip, torde icke kunna förnekas. — Utskottet har därför funnit saken vara af den stora vikt och betydelse, att densamma syntes utskottet icke böra förfalla, utan nu i någon mån komma till lösning; och har utskottet härvid icke kunnat undgå att taga hänsyn till den omständigheten, att justitieombudsmannen, hvars verksamhet torde hafva förskaffat honom särskild erfarenhet och insikt på detta område, funnit sig manad att i kraft af sitt ämbete påkalla Riksdagens uppmärksamhet för frågan. En lagstiftning af ofvan antydda art torde också utan tvifvel hafva allmänna meningen för sig. Däremot har inom utskottet, liksom vid sakens föregående behandling i Riksdagen, tvekan rådt om lämpligheten att gifva lagen den utsträckning, som i förslaget ifrågasatts. Af denna anledning och då det torde vara lämpligt, att Riksdagen framgår med försiktighet på den nu föreslagna vägen, samt frågan i allt fall torde hafva sin största betydelse beträffande gröfre brott, har utskottet ansett sig böra biträda ett vid sakens behandling inom utskottet framkommet förslag, hvarigenom den i justitieombudsmannens förslag medgifna rätten för tilltalad att erhålla rättegångsbiträde begränsas till dem, som hållas häktade såsom misstänkta för brott, hvarå kan följa dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, eller sålunda en begränsning till de fall, då häktningsåtgärden är i lag ovillkorligen föreskrifven. — Enligt utskottets förslag skulle början af 1 § i den föreslagna lagen sålunda erhålla följande lydelse: Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, efter lag följa kan, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf» etc.

Denna utskottets hemställan bifölls utan votering af båda kamrarna. Af den i Andra Kammaren förda diskussionen att döma, synes utskottet hafva utgått från det antagande, att stadgandet i 19 § 5 mom. af promulgationslagen till strafflagen — till öfverensstämmelse hvarmed det lagrum, som nu är i fråga, af utskottet redigerades — skulle kunna tillämpas, så snart straffarbete i två år ingår i latituden.

Det lärer emellertid med fog kunna ifrågasättas, om den tolkning af bestämmelsen i 19 § 5 mom. af promulgationslagen till strafflagen, som sålunda vid förevarande lags tillkomst synes hafva inom utskottet gjort sig gällande, är med lag öfverensstämmande.

Vid granskning af det utaf Riksdagen antagna lagförslaget an-

fördes inom högsta domstolen, att med den föreslagna lagens grund och syfte syntes mindre väl öfverensstämma, att lagens tillämplighet begränsats till de fall, där den häktade misstänkes för brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, efter lag följa kan, »helst sistnämnda från promulgationslagen till strafflagen hämtade uttryck icke lär kunna tolkas annorledes, än att därmed afses allenast sådana brott, i hvilkas straffskala ej ingår lindrigare straff än straffarbete i två år».

Att denna tolkning af berörda lagrum är den riktiga torde äfven framgå af handlingarna rörande promulgationslagens tillkomst.

Uti Kungl. Maj:ts ursprungliga förslag till promulgationsförfattning hade lagrummet i fråga följande lydelse: »Den, som misstänkes att hafva begått brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete i längre tid än två år följa kan, skall i häkte tagas». Vid granskning inom högsta domstolen af detta förslag hemställdes, att lagrummet i stället skulle erhålla följande ändrade lydelse: »Den, som misstänkes att hafva begått brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, efter lag följa kan, eller för hvilket förlust af medborgerligt förtroende för alltid stadgad är, skall i häkte tagas». Den sålunda föreslagna ändringen motiverades därmed, att i strafflagsförslaget vore flera brott belagda med straffarbete, som, efter omständigheterna, kunde ådömas än under än öfver två år, men nämnda brott vore icke alltid af den grofva eller för samhället vådliga beskaffenhet, att det kunde anses nödigt föreskrifva, det den, som för dylikt brott misstänktes, skulle ovillkorligen i häkte tagas. Riksdagen godkände för sin del högsta domstolens anmärkning, hvarefter lagen utfärdades med den lydelse, som högsta domstolen föreslagit, dock med borttagande af hvad förslaget innehöll rörande medborgerligt förtroendes förlust.

I öfverensstämmelse med den af mig nu uttalade meningen har ock, såsom af följande rättsfall framgår, ifrågavarande uttryck i 1906 års lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad blifvit tolkad af Kungl. Maj:t.

En kvinna X, hvilken häktats såsom misstänkt för barnamord, anhöll hos Konungens befallningshafvande i Uppsala län, att Konungens befallningshafvande måtte enligt nyssnämnda lag åt henne förordna rättegångsbiträde. Konungens befallningshafvande yttrade i resolution den 15 april 1908, att då det brott, för hvilket X hölles häktad, icke vore sådant, som afsåges i 1 § af lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906, kunde den gjorda framställningen icke till någon Konungens befallningshafvandes åtgärd föranleda. Lands-

sekreteraren uttalade emellertid följande skiljaktiga mening: »Som X hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå kan följa straffarbete till och med sex år, finner jag Konungens befallningshafvande enligt ordalydelsen i 1 § af lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906 vara skyldig att på grund af hennes förevarande ansökning förordna lämplig person att henne vid rätten biträda». Öfver Konungens befallningshafvandes beslut anförde X besvär hos Kungl. Maj:t i justitiedepartementet, men Kungl. Maj:t fann i utslag den 1 maj 1908 ej skäl att i beslutet göra ändring.

Härigenom är sålunda fastslaget, att ifrågavarande bestämmelses tillämplighetsområde är begränsadt på ett sätt, som icke synes hafva afsetts af bestämmelsens upphofsmän.

Härtill kommer en annan omständighet, som i och för sig synes mig vara af beskaffenhet att påkalla en jämkning af bestämmelsen.

Genom lagen den 12 juli 1907 har nämligen straffminimum för barnamord nedsatts från två till ett års straffarbete. Denna lagändring har haft den, naturligtvis icke afsedda, påföljden, att för barnamord häktad kvinna numera — hvilket ock framgår af förenämnda rättsfall — ej längre äger förmånen att erhålla ifrågavarande rättshjälp.

Jag inser till fullo, att det i allmänhet icke är lämpligt att rubba en lag, hvilken tillämpats så kort tid, som förhållandet är med den nu förevarande. Men jag närar å andra sidan det hoppet, att Riksdagen i likhet med mig skall finna ett behjärtansvärdt undantagsfall vara för handen. Det synes mig icke vara skäligt, att barnamörderskor, hvilka uppenbarligen kunna vara i särskildt behof af rättegångsbiträde, genom den år 1907 beslutade straffnedsättningen skola vara beröfvade rätten till sådant biträde, hvars uppgift ju är att framdraga de omständigheter, som böra föra till åtnjutande af straffnedsättning.

Med afseende å omfattningen af den utaf mig ifrågasatta jämkningen ansluter jag mig på de af min företrädare i justitieombudsmansämbetet anförda skäl till hans mening, hvilkens principiella riktighet ju ock erkändes af sammansatta stats- och lagutskottet.

Enligt min tanke är ifrågavarande lag äfven i öfrigt behäftad med brister.

Att i detta sammanhang söka råda bot för dessa har emellertid icke synt mig lämpligt. Med hänsyn till de olika meningar, som därutinnan förefinnas, har jag nämligen befarat, att lösningen af den utaf mig nu

väckta frågan skulle försvåras genom dess framförande i samband med nyss antydda tvistiga spörsmål.»

Utskottets utlåtande.

De erfarenheter, som vunnits under den tid, förevarande lag varit i tillämpning, torde gifva vid handen, att densamma med den begränsade omfattning, hvori den af 1906 års Riksdag antagits, icke kan anses hafva fyllt det med lagen afsedda ändamål.

Då det nämligen numera måste anses fastslaget, att rättegångsbiträde enligt lagen ej kan förordnas för annan än den, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, i hvars straffskala ej ingår lindrigare straff än 2 års straffarbete, är lagens ifrågavarande bestämmelse tillämplig endast å sådana häktade, hvilka tilltalats för de allra gröfsta brott, under det åtskilliga andra häktade, hvilka jämväl måste anses vara i stort behof af biträde i rättegången och bland dem, såsom justitieombudsmannen framhållit, numera äfven barnamörderskor, icke kunna erhålla sådant.

Utskottet anser sålunda, att en ändring af ifrågavarande lagparagraf i den af justitieombudsmannen angifna riktning bör äga rum.

Emellertid befarar utskottet, att en så stor utsträckning af lagens tillämplighetsområde, som af justitieombudsmannen påyrkas, möjligen skulle medföra, att rättigheten att erhålla af offentlig myndighet förordnad försvarare kunde komma att tagas i anspråk i alltför stor utsträckning äfven i sådana fall, där behofvet af rättshjälp icke kan anses vara i högre grad trängande. Häraf kunde följa kostnader för staten af ganska betydande och för närvarande icke beräknelig omfattning.

Då nu därtill kommer, att vid en eventuell omarbetning af vår straffprocess förevarande fråga gifvetvis kommer att blifva föremål för ingående pröfning, samt vid sådant förhållande det icke utan synnerligen tvingande skäl kan anses lämpligt att dessförinnan vidtaga en reform med så vidtgående konsekvenser som den nu ifrågasatta, finner utskottet tillrådligt att för närvarande stanna vid en något mindre omfattande reform än justitieombudsmannen föreslagit.

Utskottet har sålunda tänkt sig, att rättigheten att erhålla rättshjälp skulle utsträckas till att gälla för alla dem, som hållas häktade såsom misstänkta för brott, hvarå straffarbete enligt lag följa kan, hvadan lagen skulle äga tillämpning, förutom i de fall, då häktning

jämlikt 19 § 5 mom. promulgationslagen till strafflagen ovillkorligen bör äga rum, jämväl i de uti 19 § 6 mom. 1 stycket 1 punkten samma promulgationslag afsedda fall, då häktning må ske, hvaremot utskottet af ofvan anförda skäl ej under för handen varande förhållanden ansett sig böra tillstyrka en utsträckning af lagen jämväl beträffande dem, som på grund af stadgandena i 19 § 6 mom. 2 stycket och 7 momentet promulgationslagen hållas häktade för brott, hvarå endast fängelse eller böter följa kan.

Genom antagande af detta utskottets förslag torde hufvudsyftet med justitieombudsmannens framställning vara vunnet utan att alltför stora kostnader åsamkas statsverket eller något föregripande äger rum med afseende å en blifvande lagstiftning i ämnet.

Utskottet får alltså hemställa,

att Riksdagen med föranledande af justitieombudsmannens ifrågavarande framställning måtte för sin del antaga följande

Lag

om ändrad lydelse af 1 § i lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906.

Häri genom förordnas, att 1 § i lagen angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad den 14 september 1906 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå straffarbete efter lag följa kan, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshavande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakingen tillstädes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande.

Innan biträde blifvit i målet hört, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.

Stockholm den 4 mars 1909.

På det sammansatta utskottets vägnar:

T. ZETTERSTRAND.

Reservation

af herrar *Lindhagen* och *Thorsson*, hvilka anført:

»Det torde icke kunna bestridas, att det af justitieombudsmannen nu för andra gången framförda förslaget, som jämväl öfverensstämmer med Kungl. Maj:ts år 1906 framlagda proposition i ämnet, är principiellt det enda riktiga. Behovvet af rättegångsbiträde för en häktad är enahanda, vare sig brottet kan umgällas med straffarbete eller lindrigare straff.

Den af utskottet uttalade farhågan, att rättigheten skulle kunna tas i anspråk i alltför stor utsträckning äfven i oträngda mål och staten därigenom tillskyndas oberäkneliga kostnader, synes dessutom svåriligen kunna vara för handen, när steget tages så långt som utskottet erkännansvärdt föreslagit. För de fall, på hvilka lagen enligt utskottets förslag fortfarande ej skulle äga tillämpning, får enligt strafflagen häktning icke alls äga rum annat än i undantagsfall. Enligt hvad från stadsfiskalskontoret i Stockholm vitsordats, äro dessa, såvidt hufvudstaden angår, högst få till antalet.

För öfrigt har gällande lag i 4 § en garanti i viss mån mot det befarade missbruket. Där stadgas nämligen, att den häktade eventuellt kan åläggas att återgälda till statsverket ersättningen för biträdet.

Af dessa skäl ha vi ansett oss böra hemställa,
att justitieombudsmannens förslag måtte oafkortadt af Riksdagen bifallas.»

Det skulle antecknas, att herr *Fahlén* ej deltagit i ärendets behandling inom utskottet.
